

hodnota, ani velikost hodnoty. Abychom vyjádřili relativní hodnotu všeobecného ekvivalentu, musíme spíše převrátit formu III. Všeobecný ekvivalent nemá relativní formu hodnoty společnou všem ostatním zbožím, nýbrž jeho hodnota se relativně vyjadřuje v nekonečné řadě všech ostatních zbožních těles. Tak se nyní objevuje rozvinutá relativní forma hodnoty čili forma II, jako specifická relativní forma hodnoty zboží-ekvivalentu.

3. Přejchod od všeobecné formy hodnoty k peněžní formě

Všeobecná ekvivalentní forma je forma hodnoty vůbec. Může tedy příslušet kterémukoli zboží. Na druhé straně je nějaké zboží ve všeobecné ekvivalentní formě (formě III) jen tehdy a natolik, když a nakolik je jako ekvivalent vyloučeno ze středu všech ostatních zboží. A teprve od okamžiku, kdy se toto vyloučení stane definitivně údělem jednoho specifického druhu zboží, nabývá jednotná relativní forma hodnoty světa zboží objektivní pevnosti a všeobecné společenské platnosti.

Specifický druh zboží, s jehož naturální formou společensky srůstá ekvivalentní forma, se stává peněžním zbožím čili funguje jako peníze. Jeho specificky společenskou funkcí, a tedy jeho společenským monopolem se stává to, že ve světě zboží vystupuje v úloze všeobecného ekvivalentu. Toto privilegované místo mezi zbožím, která vystupovala ve formě II jako zvláštní ekvivalenty plátna a ve formě III vyjadřovala všechna svou relativní hodnotu v plátně, si historicky dobylo určité zboží, zlato. Dosadíme-li tedy ve formě III zboží zlato na místo zboží plátno, vyjde nám:

D) PENĚŽNÍ FORMA

20 loket plátna	=	} 2 uncím zlata
1 kabát	=	
10 liber čaje	=	
40 liber kávy	=	
1 kvarter pšenice	=	
1/2 tuny železa	=	
x zboží A	=	

Při přechodu od formy I k formě II a od formy II k formě III nastávají podstatné změny. Naproti tomu forma IV se liší od formy III jedině tím, že formu všeobecného ekvivalentu má nyní zlato místo plátna. Zlato hraje ve formě IV tutéž úlohu jako plátno ve formě III — úlohu všeobecného ekvivalentu. Pokrok tkví jen v tom, že forma bezprostřední všeobecné směnitelnosti čili všeobecná ekvivalentní forma srostla nyní díky společenskému návyku definitivně se specifickou naturální formou zboží zlato.

Zlato vystupuje vůči jiným zbožím jako peníze jen proto, že už dříve vůči nim vystupovalo jako zboží. Jako všechna ostatní zboží fungovala také jako ekvivalent, ať jako jednotlivý ekvivalent při ojedinelých aktech směny, ať jako zvláštní ekvivalent vedle jiných zboží-ekvivalentů. Postupně začalo fungovat v užších či širších kruzích jako všeobecný ekvivalent. Jakmile si vydobylo monopol tohoto postavení při vyjadřování hodnot světa zboží, stalo se peněžním zbožím, a teprve od chvíle, kdy se už stalo takovým peněžním zbožím, se liší forma IV od formy III, čili všeobecná forma hodnoty se mění v peněžní formu.

Prosté relativní vyjádření hodnoty zboží, např. plátna, ve zboží, které už funguje jako peněžní zboží, např. ve zlatě, je cenová forma. „Cenová forma“ plátna je tedy:

$$20 \text{ loket plátna} = 2 \text{ uncím zlata,}$$

čili jsou-li 2 libry št. mincovním názvem 2 uncí zlata,

$$20 \text{ loket plátna} = 2 \text{ librám št.}$$

Obtížnost pojmu peněžní formy se omezuje na obtížnost pochopení všeobecné ekvivalentní formy, tedy všeobecné formy hodnoty vůbec, formy III. Forma III se retrospektivně rozuzlí ve formě II, v rozvinuté formě hodnoty, a jejím konstituujícím prvkem je forma I: 20 loket plátna = 1 kabátu čili x zboží A = y zboží B. Prostá zbožní forma je proto zárodkem peněžní formy.

4. FETIŠISMUS ZBOŽÍ A JEHO TAJEMSTVÍ

Na první pohled vypadá zboží jako samozřejmá, triviální věc. Jeho analýza ukazuje, že je to velmi zpropadená věc, plná metafyzické rafino-

vanosti a teologické zálužnosti. Jako užitná hodnota nemá v sobě nic tajemného, ať už se na ně díváme z hlediska, že svými vlastnostmi uspokojuje lidské potřeby, nebo z hlediska, že tyto vlastnosti dostává teprve jako produkt lidské práce. Je samozřejmé, že člověk svou činností mění formy přírodních látek takovým způsobem, aby mu byly užitečné. Např. forma dřeva se změní, když se z něho udělá stůl. Přesto stůl zůstává dřevem, obyčejnou, smyslově vnímatelnou věcí. Ale jakmile vystupuje jako zboží, mění se ve smyslově nadsmyslnou věc. Stojí nejen nohama na zemi, ale staví se vůči všem ostatním zbožím na hlavu, a v jeho dřevěné palici se rodí vrtochy daleko podivuhodnější, než kdyby z ničeho nic začal tancovat.⁽²⁵⁾

Mystický charakter zboží tedy nevyplývá z jeho užité hodnoty. Nevyplývá ani z obsahu určení hodnoty. Neboť předně, ať jsou užitečné práce čili produktivní činnosti seberozdílnější, je fyziologickým faktem, že to jsou funkce lidského organismu a že každá taková funkce, ať má jakýkoli obsah a formu, je v podstatě vynakládáním lidského mozku, nervů, svalů, smyslových orgánů atd. Za druhé to, co je základem určení velikosti hodnoty, totiž trvání tohoto vynakládání čili kvantita práce, je tato kvantita zřetelně odlišitelná od kvality práce. Za všech poměrů musela člověka zajímat pracovní doba, kterou stojí výroba životních prostředků, třebaže ne stejnou měrou na různých stupních vývoje.⁽²⁶⁾ Konečně, jakmile lidé tak či onak pracují pro sebe navzájem, dostává také jejich práce společenskou formu.

Z čeho tedy vzniká záhadný charakter produktu práce, jakmile na sebe bere formu zboží? Zřejmě z této formy samé. Rovnost lidských prací dostává věcnou formu stejné hodnotovosti produktů práce, míra vynakládání lidské pracovní síly podle jejího trvání dostává formu velikosti hodnoty produktů práce; konečně vztahy mezi výrobcí, v nichž se ona společenská určení jejich práce uskutečňují, dostávají formu společenského vztahu produktů práce.

Tajemnost zboží formy tkví tedy prostě v tom, že se v ní lidem odrážejí společenské charaktery jejich vlastní práce jako předmětné charaktery

⁽²⁵⁾ Vzpomeňme si, že Čína a stoly začaly tancovat, když celý ostatní svět byl zdánlivě v klidu — pour encourager les autres.²⁸

⁽²⁶⁾ *Poznámka k 2. vyd.* U starých Germánů se velikost jitra půdy měřila podle práce za jeden den; odtud název jitra: Tagwerk (také Tagwanne) (jurnale nebo jurnalís, terra

produktů práce samých, jako společenské vlastnosti těchto věcí, dané jim přírodou; tedy i společenský vztah výrobců k celkové práci se v ní odráží jako společenský vztah předmětů, který existuje mimo ně. Tímto quid pro quo se z produktů práce stávají zboží, věci smyslově nadsmyslné čili společenské. Tak se jeví světelný účinek věci na zrakový nerv nikoli jako subjektivní podráždění zrakového nervu samého, nýbrž jako předmětná forma věci mimo oko. Ale při vidění vrhá skutečně jedna věc, vnější předmět, světlo na jinou věc, oko. Je to fyzický vztah mezi fyzickými věcmi. Naproti tomu zboží forma a vztah hodnot produktů práce, v němž se tato forma projevuje, nemá naprosto nic společného s jejich fyzickou povahou a s věcnými vztahy, které z ní vyplývají. Je to jen určitý společenský vztah mezi lidmi samými, který tu pro ně nabývá fantastické formy vztahu mezi věcmi. Chceme-li tedy najít nějakou analogii, musíme se uchýlit do mlhavých sfér náboženského světa. Tady se produkty lidské hlavy jeví jako samostatné bytosti nadané vlastním životem, které stojí v určitých vztazích k sobě navzájem a k lidem. Tak je tomu i ve světě zboží s produkty lidských rukou. Toto nazývám fetišismem, který je nerozlučně spojen s produkty práce, jakmile se vyrábějí jako zboží, a který je proto neoddělitelný od zboží výroby.

Tento fetišismus světa zboží vyplývá, jak ukázala předcházející analýza, ze zvláštního společenského charakteru práce, která vyrábí zboží.

Užitné předměty se vůbec stávají zbožím jen proto, že jsou produkty navzájem nezávisle vykonávaných soukromých prací. Komplex těchto soukromých prací tvoří souhrnnou společenskou práci. Protože výrobci vstupují do společenského styku teprve směnou produktů své práce, objevují se i specificky společenské charaktery jejich soukromých prací teprve v rámci této směny. Čili soukromé práce se fakticky realizují teprve jako články celkové společenské práce těmi vztahy, které vytváří směna mezi produkty práce a jejich prostřednictvím i mezi výrobcí. Výrobcům se proto společenské vztahy jejich soukromých prací jeví jako to, co jsou, tj. ne jako bezprostředně společenské vztahy mezi osobami v jejich pracích, nýbrž naopak jako věcné vztahy osob a společenské vztahy věcí.

Teprve v rámci své směny dostávají produkty práce společensky stejnou

jurnalís, jornalís nebo diurnalís), Mannwerk, Mannkraft, Mannsmaad, Mannshauet atd. Viz *Georg Ludwig von Maurer*: Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-usw. Verfassung etc., Mnichov 1854, s. 129 a n.

hodnotovost*, oddělenou od jejich smyslově různých užitných hodnot. Toto rozštěpení produktu práce na užitečnou věc a věc, která ztělesňuje hodnotu, se prakticky realizuje teprve tehdy, když směna už nabyla takového rozsahu a významu, že užitečné věci se vyrábějí pro směnu, takže hodnotový charakter věcí přichází v úvahu už při jejich výrobě. Od tohoto okamžiku dostávají soukromé práce výrobců fakticky dvojaký společenský charakter. Jednak musí jako určité užitečné práce uspokojovat určitou společenskou potřebu, a tak se osvědčovat jako články celkové práce, jako články přirozeně vzniklého systému společenské dělby práce. Jednak uspokojují jen rozmanité potřeby svých vlastních výrobců, pokud každá zvláštní užitečná soukromá práce je směnitelná za každý jiný užitečný druh soukromé práce, tedy má stejnou platnost. Tato rovnost, toto coelo** různých prací může záležet jen v abstrakci od jejich skutečné nerovnosti, v redukci na společný charakter, který mají jako vynakládání lidské pracovní síly, jako abstraktně lidská práce. Mozek soukromých výrobců jen odráží tento dvojaký společenský charakter jejich soukromých prací ve formách, které se vyskytují v praktickém styku, při směně výrobků — odráží tedy společensky užitečný charakter jejich soukromých prací v té formě, že produkt práce musí být užitečný, a to pro jiné — odráží společenský charakter rovnosti rozmanitých prací ve formě společného hodnotového charakteru těchto materiálně různých věcí, produktů práce.

Lidé tedy neuvádějí produkty své práce ve vzájemný vztah jako hodnoty proto, že se jim tyto věci jeví jako pouhé věcné obaly stejnorodé lidské práce. Naopak. Tím, že při směně navzájem porovnávají své různé výrobky jako hodnoty, porovnávají navzájem své různé práce jako lidskou práci. Nejsou si toho vědomi, ale dělají to.⁽²⁷⁾ Hodnota nemá napsáno na čele, co je zač. Nejen to: hodnota mění každý produkt práce ve společenský hieroglyf. Později se lidé snaží rozluštit smysl tohoto hieroglyfu, proniknout do tajemství svého vlastního společenského produktu, neboť určování užitných předmětů jako hodnot je jejich společenským produktem stejně

⁽²⁷⁾ *Poznámka k 2. vyd.* Když tedy Galiani říká: Hodnota je vztah mezi dvěma osobami — *La Richezza è una ragione tra due persone* — musel by dodat: vztah skrytý pod věcným obalem. (*Galiani: Della Moneta*, s. 221, sv. III Custodiho sbírky: *Scrittori Classici Italiani di Economia Politica. Parte Moderna*, Milano 1803.)

* Wertgegenständlichkeit.

** úplně.

jako např. řeč. Pozdější vědecký objev, že produkty práce, pokud jsou hodnotami, jsou pouze věcné výrazy lidské práce vynaložené na jejich výrobu, tvoří epochu v dějinách vývoje lidstva, ale naprosto nerozptýluje předmětné zdání společenských charakterů práce. Jen o této zvláštní formě výroby, zbožní výrobě, platí, že specificky společenský charakter navzájem nezávislých soukromých prací záleží v tom, že jsou si rovny jako lidská práce, a v tom, že dostává formu hodnotového charakteru produktů práce. Ovšem lidem, kteří jsou v zajetí vztahů zbožní výroby, se to před oním objevem i po něm zdá konečné, podobně jako vzduch existuje dál jako fyzikální látka, přestože jej věda rozložila na jeho základní prvky.

Směňovatele výrobků zajímá prakticky především otázka, kolik cizích výrobků dostanou za svůj výrobek, tedy v jakých proporcích se výrobky směňují. Jakmile se tyto proporce v důsledku zvyku do jisté míry ustálí, zdá se, že vyplývají z povahy produktů práce. Tak např. tuna železa a 2 unce zlata mají stejnou hodnotu, podobně jako libra zlata a libra železa mají stejnou váhu přes své různé fyzikální a chemické vlastnosti. Ve skutečnosti se hodnotový charakter produktů práce upevňuje teprve jejich realizací jako hodnot určité velikosti. Velikosti hodnot se ustavičně mění nezávisle na vůli, předvídání a činnosti těch, kdo směňují. Pro ty má jejich vlastní společenský pohyb formu pohybu věcí, pod jehož kontrolou jsou, místo aby jej kontrolovali. Teprve za plně rozvinuté zbožní výroby může ze zkušenosti samé vyrůst vědecké poznání, že soukromé práce vykonávané nezávisle na sobě, ale všestranně na sobě závislé jako přirozeně vzniklé články společenské dělby práce, se neustále redukují na svou společensky proporcionální míru, neboť nahodilými a stále kolísajícími směnnými vztahy mezi výrobky soukromých prací si násilně razí cestu pracovní doba společensky nutná k jejich výrobě jako regulující přírodní zákon, který působí podobně jako zákon tíže, spadne-li někomu dům na hlavu.⁽²⁸⁾ Určení velikosti hodnoty pracovní dobou je proto tajemství skryté pod zjevným pohybem relativních zbožních hodnot. Odhalení tohoto tajemství odstraňuje zdání pouhé nahodilosti při určování velikosti hodnot produktů práce, nikoli však jeho věcnou formu.

⁽²⁸⁾ „Co si máme myslet o zákonu, který je s to prosazovat se jen periodickými revolucemi? Ovšem je to přírodní zákon spočívající na nevědomosti zúčastněných.“ (*Friedrich Engels: Umrisse zu einer Kritik der Nationalökonomie in Deutsch-Französische Jahrbücher* vyd. Arnoldem Rugem a Karlem Marxem, Paříž 1844.) [Srov. *Spisy*. Sv. 1, s. 540.]